

G. IVĂNESCU ȘI EUGENIU COȘERIU – SEMNIFICAȚII ALE UNEI PRIETENII

EUGEN MUNTEANU*

Evocarea care urmează se bazează pe amintirile proprii și pe două documente cu caracter epistolar, tipărite în anexa textului de față. Îmi propun să încerc să descifrez semnificațiile unei relații interumane interesante și, dat fiind profilul istoric proeminent al celor două personalități, de un interes care depășește sfera strict privată. Întrucât mă consider discipol al amândurora, m-am preocupat constant nu doar de asimilarea doctrinei lor lingvistice, ci și de înțelegerea dinamicii devenirii lor profesionale și de semnificațiile parcursului lor biografic concret. Convingerea la care am ajuns este aceea că între G. Ivănescu și Eugeniu Coșeriu a existat o prietenie autentică și profundă; mai mult încă, aparținând amândoi unei aceleiași clase din tipologia omului de știință, o similitudine tulburătoare se constată și în privința reperelor și a liniilor de forță ale devenirii lor umane. O rememorare „în oglindă” a datelor biografice esențiale este utilă pentru a înțelege mai bine ce anume îi lega și îi apropia pe cei doi învățați care mi-au fost magiștri. Născut la 2 noiembrie 1912, în comuna Vutcani din județul Vaslui, G. Ivănescu a încetat din viață la Iași, la vârsta de 75 de ani (3 iunie 1987). Eugeniu Coșeriu s-a născut la 27 iulie 1921 în comuna Mihăileni din Basarabia și a murit la Tübingen la 7 septembrie 2002, la vârsta de 81 de ani. Amândoi s-au bucurat deci de un ciclu complet al vieții, au fost moldoveni, amândoi au avut o origine modestă, ca fii ai unor mărunți funcționari de țară, și s-au format în climatul plin de speranțe al României interbelice („România Mare”). Amândoi au traversat viața și și-au împlinit destinul de excepție de-a lungul unei existențe zbuciumate, parcurgând cu demnitate un secol plin de contradicții. După un început strălucit de carieră la Universitatea din Iași în anii '30-'40, Ivănescu devine în 1946 profesor la aceeași Universitate, pentru ca, între 1955 și 1962, exclus din sistemul de învățământ reformat după principiile comuniste, să îndure o lungă perioadă de privațiuni. A devenit în cele din urmă profesor de lingvistică romanică și generală la Universitatea din Timișoara (1962–1969), apoi la Universitatea din Craiova (1969–1971), revenind în final la Iași, în 1971, ca profesor de lingvistică indo-europeană, la Universitatea

* Institutul de Filologie Română „A. Philippide”, Iași, str. Th. Codrescu, nr. 2, România.

ALIL, t. LI, 2011, București, p. 63–72

„Alexandru Ioan Cuza”. Nu mai puțin zbuțiată a fost și viața lui Eugeniu Coșeriu. Student eminent în Litere și Drept la Universitatea din Iași o scurtă perioadă (1939–1940), și-a continuat și încheiat în mod strălucit (prin două doctorate) studiile de filosofie și litere la Roma (1940–1944), Padova (1945) și Milano (1945–1949), a lucrat în Italia ca lector de limba română, ziarist sau traducător, înainte de a emigra în Uruguay, ca profesor de lingvistică la Universitatea din Montevideo (1951–1963). Din 1963 a fost profesor de filologie romanică la Universitatea din Tübingen.

În descendența directă a lui Alexandru Philippide (1859–1933) și pe urmele lui Iorgu Jordan (1888–1986), G. Ivănescu s-a afirmat ca cel mai strălucit reprezentant al Școlii lingvistice ieșene. Deși nu a recunoscut-o niciodată explicit, Eugeniu Coșeriu a asimilat totuși și el, în scurtul său interval studentesc de pe dealul Copoului, câteva dintre elementele esențiale ale spiritului academic ieșean, așa cum se coagulase acesta pe parcursul a trei generații de intelectuali, generația pașoptistă a lui M. Kogălniceanu, generația „Junimii” lui Titu Maiorescu și generația de la „Viața Românească” a lui G. Ibrăileanu și A. Philippide. Probabil în primul rând prin intermediul contactului cu tânărul asistent universitar G. Ivănescu (diferența de vârstă între ei era de 9 ani), Coșeriu pare să-și fi asumat componentele organice ale tradiției ieșene: spiritul critic, erudiția, căutarea unui echilibru ideal între enunțul teoretic și fundamentarea empirică a acestuia, o bază documentar-filologică solidă a interpretării faptelor de limbă și, mai ales, accentul decisiv pus pe dimensiunea istorică în înțelegerea dinamicii limbii.

Nu cred că este prea riscant să presupunem că în lungile discuțiile pe care cei doi le vor fi avut la Iași în anii 1939–1940, a putut să se precizeze la fiecare dintre ei o altă constantă comună: un fel de *furor constructivus*, o pasiune a întemeierii solide și perene. Amândoi au dorit sau și-au propus să întemeieze și să practice un alt tip de lingvistică decât structuralismul descriptiv-sincronic dominant în prima parte a secolului al XX-lea: o lingvistică „pe baze antropologice” – Ivănescu, o „lingvistică integrală” – Coșeriu. Această poziție epistemologică comună presupunea o încadrare a lingvisticii în sfera științelor spiritului sau ale culturii, spirit enciclopedic, un fundal filosofic al discursului lingvistic, interferențe organice cu logica, psihologia, sociologia și istoria.

Îi mai apropia, probabil, pe cei doi tineri, sortindu-i unei prietenii trainice, o altă trăsătură comportamentală comună: veritabilul cult pentru știință și pentru muncă și o asumare totală a aventurii cunoașterii, împinsă uneori până la limitele sacrificiului personal. Elevii ieșeni ai lui Ivănescu și cei tübingenezi ai lui Coșeriu relatează în această privință episoade semnificative din viața celor doi. O interesantă interpretare a destinului de excepție al omului de știință „rătăcitor”, împreună cu un memorabil portret al personalității fascinante care a fost Coșeriu, ne-a oferit recent Tullio de Mauro, care s-a bucurat de amicitia ilustrului nostru compatriot. Pornind de la o explicație etimologică pe care Antonino Pagliaro o dăduse controversatului termen latinesc *proletarius*, reputatul lingvist italian¹ vede în Coșeriu un

¹ Iată, *in extenso*, pasajul respectiv: „Pagliaro [...] pensava per la difficile, controversa etimologia di *proletarius* a un etimo **protelarius*, che riportasse la parola al significato remoto di «carovaniere» e «estraneo», si innamorò di questa idea e [...] disse che chi studia e insegna, se lo fa con seria, è sempre

asemenea „proletarius”, străinul devenit indispensabil în marile cetăți, cel care, asemenea lui Socrate la Atena, „substituie zeii” și „corupe tineretul”, contribuind decisiv la schimbarea mentalităților și la lărgirea orizontului cunoașterii. Ca unuia care se simțea „acasă” în două mari culturi, cea italiană și cea spaniolă, pe care le-a servit aproape ca un „einheimische”, i-a fost dat lui Coșeriu să se „aculturalizeze” într-o a treia mare cultură, cea germană, într-o epocă dureroasă din istoria acesteia. Potrivit mărturiilor explicite ale multora dintre elevii săi, autoritarul lor magistru (care semnase în joacă, la vârsta fragedă a copilăriei basarabene, pe un caiet de școală, „Eugeniu Coșeriu, profesor la Universitatea din Heidelberg”!) nu a ezitat să-i reînvețe pe tinerii săi discipoli de la Tübingen lecția demnității germane, transmitându-le, implicit sau explicit, însă întotdeauna cu vigoare, mesajul că nu este rușine să fii neamț, că menținerea vie a amintirii reprobabilelor atrocități ale regimului nazist și a suferințelor provocate de războiul declanșat de Hitler nu poate însemna nicidecum a șterge din memoria umanității marea cultură germană... Un mesaj a cărui formulare nu era lipsită de riscuri într-o Germanie a anilor '60-'70, o țară încă „înfrântă” și aflată sub ocupație!

Revenind la paralela caracterologică pe care o propun, cred că cei care i-au cunoscut pe „eroii” evocării de față fie și doar episodic sau superficial nu vor putea contesta afirmația mea că o aversiune disprețuitoare pentru impostură, adesea chiar zgomotoasă, și-o manifestau amândoi de câte ori aveau prilejul. Apelative precum „imbecil” (Ivănescu) sau „cretin” (Coșeriu), la adresa unor „lingviști” care le solicitau insistent „protecția” sau „sfatul”, nu erau nicidecum dintre cele mai blânde! Europeni poligloți (cu o preferință mai rară printre românii contemporani, pentru italiană și germană), într-o epocă în care această specie era încă o *rara avis*, nutreau amândoi un patriotism autentic, modulat de intransigență (auto)critică. Posedând fiecare o memorie fenomenală, a faptelor, a ideilor și a oamenilor, neascunzându-și nici unul dintre ei conștiința faptului că posedă o minte genială și hotărâți să o utilizeze la maximum,

un *proletarius*, uno straniero in ogni patria, indispensabile ma straniero. E poco importa se vive nello stesso luogo, come Kant, e fa ogni giorno la stessa passeggiata per le stesse strade e puntualmente alla stessa ora. E può ben ritenere di meritare una pensione pubblica nell'Areopago, può ben meritarsela davvero, ma sempre col suo lavoro di ricerca e riflessione viola i confini dati del sapere e delle consolidate convinzioni e, non del tutto a torto, è visto come uno che introduce nuovi dèi nella città. [...]

Mi chiedo ora se Eugenio Coseriu avrebbe accettato appellativi come «trovatore», «girovago», *proletarius*. So che, se glieli avessi proposti, ovviamente con cautela, mi avrebbe scrutato con il suo sguardo penetrante. Mi avrebbe concesso, come in genere faceva, il privilegio di un momento di riflessione. Ma non sono sicuro della risposta, lui così legato sempre alla sua Bessarabia rumena, al suo «kritisch-dynamischer Nationalismus», lui che aveva solo assai a malincuore rinunciato alla cediglia sotto la esse del suo cognome e alla terminazione rumena del nome (Eugeniu); ma anche, e del resto la cosa è implicita nel doppio aggettivo che accompagna il suo *Nationalismus*, lui che aveva navigato attraverso le culture e le lingue, alcune facendole profondamente proprie, come fin da ragazzo la tedesca, poi l'italiana e la spagnola e quelle antiche culture greca e latina entro cui si moveva come fossero a lui patria ideale e reale” (Tullio De Mauro, *Prefazione*, în Eugenio Coseriu, *Il linguaggio e l'uomo attuale. Saggi di filosofia del linguaggio*, a cura di Cristian Bota e Massimo Schiavi, con la collaborazione di Giuseppe Di Salvatore e Lidia Gasperoni, Verona, Edizioni Fondazione, Centro Studi Campostrini, 2007, p. 9–10).

cei doi profesori ai mei se diferențiau radical în privința înzestrării somatice. De înălțime medie, slab și fragil, afectat mereu de boli pe care le ignora cu discreție și de care nu se plângea niciodată, Ivănescu și-a înfruntat un destin mai degrabă advers cu acea forță interioară ineluctabilă din care se plăsmuiește sufletul eroilor. Somatic, Coșeriu se situa la polul opus. Iubit de cei apropiați, temut de alții, înalt de statură și cu o constituție robustă, marele profesor de la Tübingen transmitea discipolilor și colegilor, prietenilor sau interlocutorilor pasageri impresia unei veritabile forțe a naturii², dominatoare și irepresibilă, o entitate umană aproape neverosimilă, la care anduranța psihosomatică de excepție părea să fie în contrast cu finețea analitică și cu rafinamentul asocierilor de idei.

După scurta perioadă ieșeană a lui Eugeniu Coșeriu, cei doi prieteni s-au revăzut abia peste aproape trei decenii, în 1968, cu prilejul Congresului Internațional de Filologie Romanică de la București, la care Coșeriu a participat. Nu am știri directe despre această întâlnire. Ei au rămas însă în contact epistolar, și-au trimis unul altuia exemplare din lucrările publicate. Un extras, îngălbenit de vreme, din primul articol important al lui Coșeriu, *Determination y entorno*, publicat în 1956, cu dedicația „Lui Gheorghe Ivănescu, ca unui frate mai mare”, se află în posesia mea, fiindu-mi dăruit de profesorul meu ieșean. Cele două scrisori de mai jos sunt și ele mărturii ale acestei perioade. Obținând în fine permisiunea de a călători în Occident, Ivănescu l-a vizitat în anii 1981–1982, la Tübingen, pe vechiul său prieten. Depun aici mărturie că în sumarele și lacunarele relatări pe care am reușit să le scot de la el, Ivănescu nu s-a arătat deosebit de încântat de primirea care îi fusese rezervată de Coșeriu. Cred că ceva îl iritase suficient pentru a-l face să îmi comunice despre Coșeriu aprecieri de felul: „Da, bine, a reușit să se facă bine cunoscut în Occident, lumea pare să îl respecte, dar în sufletul lui a rămas un metec...”. Coșeriu însă nu a avut în fața mea decât aprecieri superlative la adresa mai vârstnicului său prieten, socotindu-l „singura minte genială pe care mi-a fost dat să o întâlnesc”.

Nu pot ignora, în această modestă schiță de „vieți paralele”, diferența cea mai mare care le caracterizează personajelor mele destinul mundan și profilul lor în posteritate. Putând fi înscris pe lista foarte scurtă a românilor cu un destin fabulos, Eugeniu Coșeriu poate fi socotit o natură fericită, cunoscut și recunoscut în plan universal, creator de școală cu numeroși discipoli merituoși care i-au continuat, i-au nuanțat și i-au completat ideile și teoriile. G. Ivănescu a fost însă mai puțin norocos, destinat să „strălucească” în cadrul mai restrâns al unei culturi de însemnătate regională, fără urmași de calibru și cu un ecou internațional neînsemnat al ideilor sale. Este probabil că o recuperare postumă a acestei „nedreptăți” s-ar putea obține, cel puțin în planul istoriei ideilor lingvistice, prin traducerea și tipărirea în limbi de circulație a celor mai importante opere ale lui G. Ivănescu, tot la fel cum o „repatriere” completă a lui Eugeniu Coșeriu s-ar putea realiza prin traducerea în română și publicarea într-o ediție academică a lucrărilor sale.

² Cf. mărturia lui Tullio De Mauro, *op. cit.*, p. 15: „C'era chi lo amava, molti lo ritenevano un prepotente, qualcuno diceva «un bufalo» o anche «un bisonte», una forza della natura inarrestabile, capace di annientare in pubblico uno studioso che gli paresse non degno, tutti lo temevano”.

Informații indirecte și aluzii sau trimiteri explicite din cele două scrisori pe care le publicăm mai jos ne îndreptățesc să credem că schimbul de scrisori dintre cei doi prieteni a fost mai consistent. Deocamdată atâta am reușit să descoperim. Prima dintre ele, datată „8 maiu 1947”, se află în posesia mea, fiindu-mi dăruită de G. Ivănescu, împreună cu alte câteva sute de scrisori de la diferiți prieteni și cunoscuți. Scrisă în stilul puternic, precis și nuanțat care caracterizează orice text al lui Coșeriu, lunga scrisoare a fost trimisă de la Milano, unde expeditorul, ca apatrid și refugiat politic, se afla în perioada poate cea mai dificilă a existenței sale, nevoit să lupte din greu pentru pâinea zilnică, a sa și a familiei pe care tocmai și-o întemeiasse. Ceea ce uimește la tânărul erudit de doar 26 de ani, dublu doctor, în filologie și în filosofie, este, cred, conștiința valorii și încrederea nestrămutată în steaua care i-a fost destinată.

Aflată într-o copie dactilografiată în arhiva Ivănescu de la Biblioteca Filialei din Iași a Academiei Române, scrisoarea expedită de Ivănescu către Coșeriu, de la București, la 17 aprilie 1961 este o mărturie deopotrivă a unei discreții constitutive, ca și, probabil, a autocenzurii la care prudența îl împingea pe modestul funcționar de la Academia Republicii Populare Române. Căci singurele referiri la gândurile și preocupările intime au un caracter convențional. Informațiile și aprecierile pe care Ivănescu le comunică prietenului său exilat în Uruguay sunt însă de importanță majoră. Ne dăm astfel seama mai întâi că, la vârsta de aproape 49 de ani pe care îi avea și fără nici o perspectivă reală de a obține un post convenabil la universitate sau în cercetare, Ivănescu, departe de a se considera plafonat, se comportă ca un om de știință autentic, preocupat de realizarea proiectelor sale. Aflăm de exemplu că lucrarea sa cea mai importantă, istoria limbii române (publicată abia în 1978), are deja două volume de câte 500 de pagini fiecare și că, deși, din cauza sănătății precare, nu a reușit să publice încă mai nimic în această direcție, concepția sa lingvistică teoretică este deja articulată. Este reafirmată în context una dintre ideile-pivot ale concepției lingvistice a lui G. Ivănescu, expusă și tratată pe larg ulterior, în articolul *Storia delle parlate popolari e storia delle lingue litterarie* (în „Philologica”, II/1972, p. 5–25): dacă la nivelul graiurilor și al limbilor preliterate principiul cauzalității este decisiv pentru explicarea schimbărilor din limbă, în sfera limbii literare, dimpotrivă, finalitatea este aceea care, legată de voința vorbitorilor, determină dinamica schimbărilor lingvistice. Atrăgându-i atenția că el însuși a renunțat încă din 1954 la perspectiva idealismului lingvistic (K. Vossler, B. Croce), pe care și-o însușise în timpul studiilor din Italia, G. Ivănescu își invită prietenul să i se alăture și să renunțe și el la concepția finalistă și idealistă. După cum se știe, departe de a se lăsa convins, Eugeniu Coșeriu a rămas credincios paradigmei vichiene și humboldtiene și a făcut din *causa finalis* una dintre pietrele unghiulare ale doctrinei sale.

În transcrierea textelor am conservat cu fidelitate maximă limba și stilul celor doi învățați. Am păstrat întocmai ortografia originală, inclusiv scrierea generalizată cu *î* în loc de *â* și *sînt* în loc de *sunt*, proprie grafiei ieșenilor în epoca interbelică.

ANEXE³

[1]

Corriere Lombardo
Il segretario di redazione

Milano, 8 maiu 1947
Via Senato 38

Tel.: 76451-2-3-4 – 70713-72601 – 72781-2-3-4

Iubite domnule Ivănescu,

Nu mai știu câți ani sînt de cînd nu ți-am mai scris, trei sau poate patru. Cine știe ce⁴ vei fi crezînd despre mine. Totuși nu m'am pierdut în vîltoarea războiului și am încă pe umeri capul, destul de sănătos, cu care gîndesc mai mult, mai bine și mai solid decît pe vremea scurtei mele studenții ieșene. După atîția ani trăiți și nu petrecuți în occident, am un orizont limpede și un discernămînt sever al valorilor, pe care pe atunci nu-l aveam. Am învățat multe lucruri, multe limbi (vreo douăzeci, adică toate limbile romanice, slave și germanice), am pătruns multe altele, dela arte pînă la filosofie și la matematică și am un mod al meu de a fi, de a interpreta și de a scri. De mă voiu întoarce în țară, ceiace cred că nu se va putea întîmpla curînd, am de gînd să încep o vastă mișcare culturală, spre a răsturna mulți coloși cu picioarele de lut și spre a da romînilor o viziune exactă asupra multor fapte. Aș avea multe idei, pe care, însă, cine știe de le voiu putea realiza. Înainte de a pleca în străinătate, m-am pus rău cu multă lume meschină, care ține minte mai curînd excesele temperamentale decît meritele autentice. Aș fi vrut să reiau legătura cu mulți, dar la urmă mi s'a părut că numai dumitale îți pot vorbi cu încredere și sinceritate ca odinioară. De mult pusesem gînd să-i scriu și lui Iordan la Moscova, de aproape doi ani, numai că, lăsător cum sînt fiind moldovean, am tot amînat dela o zi pe alta și nici pînă acum nu m-am hotărît. În neliniștea acestor vremi, dealtfel, gîndurile vin și se duc, se fac planuri azi de întoarcere în țară și mîni de rămînere pe loc și de plecare în America. Între timp, anii trec și alții mi-o iau înainte, oameni fără structură intelectuală văd că devin lectori, profesori, publică lucrări infame și traduceri pline de greșeli, trăesc bine și fără griji și lumea-i prețuește și le ține hangul. Vorbesc de romîni care se află în Italia, rătăcitori toți sau aproape toți într'o mizerie morală și intelectuală nemaipomenită, și cu care eu, firește, nu întrețin nicio legătură.

Dar văd că vorba m'a dus departe și eu voiam să-ți spun cîte ceva despre mine. Marea carieră științifică și literară care mi s'ar fi deschis, fără îndoială, dacă rămîneam în țară, ori dacă mă întorceam la vreme, o văd îndepărtîndu-se tot mai mult de la calea pe care soarta se pare că mi-a hotărît-o. Trebuie să știi că de trei ani sînt căsătorit și am un copil de doi ani, deci

³ În transcrierea celor două scrisori am păstrat cu strictete ortografia din textele manuscrise originale [n. edit.].

⁴ În original, scris: *che* [n. edit.].

o familie de întreținut și de asta a trebuit să-mi caut o meserie statornică: sînt ziarist și critic de artă aici la Milano și destul de prețuit de mulți prieteni și cunoscuți, scriitori, ziaristi și artiști. Scriu din cînd în cînd povestiri și fantezii pe care le public în ziar sau prin reviste și care iarăși sînt prețuite. Ți-aș putea trimite din ele dacă te interesează. La toamnă am de gînd să mă prezint la un mare concurs literar cu un roman. Tot în toamnă am de gînd să adun în volum o seamă de articole de artă și de portrete de artiști italieni contemporani. În puțină vreme, mi-am făcut, într'un mediu străin și nu de tot primitiv, ceiace se chiamă „o poziție”, iar faptul nu mă măgulește peste măsură, pentrucă, în schimb, a trebuit să muncesc din greu și să renunț aproape cu totul la activitatea de studiu atît de roditoare în anii cînd trăiam din bursă. Abia de-mi rămîn cîteva minute pe zi pentru a citi două-trei pagini, mai ales că viața e grea și familia implică multe lucruri: casă, mobile, așezămînt. De frecventat bibliotecile, nici vorbă, n-am timp: citesc ce pot acasă, și nu pot mult pentrucă, din cele aproape patru mii de cărți pe care le adunasem, multe le-am pierdut cu războiul. S'ar putea deci întîmpla să-mi încheiu zilele pe-aici ca ziarist și scriitor italian. (Dealtfel, de mult vorbesc și scriu italienește mai bine decît romînește și nu e exclus ca chiar în scrisoarea de față să aflî multe sfîngăcii de limbă romînească.) Cum ziceam, stau și mă gîndesc și nu știu pe ce drum o voiu apuca mîni. Să mă întorc în țară? Aș face-o numai dacă aș ști că mi se oferă o situație decentă și serioasă. Avînd familie, n'aș putea înfrunta un viitor nesigur, nici accepta un post de asistent ori de lector. Tot mă gîndesc să cer aici o catedră de slavistică, dar, din lipsă de timp, încă nu m'am hotărît și cine știe de mă voiu hotărî. Să cer un post de atașat cultural ori de presă ca atîția alții care cu cultura și cu presa n'au avut de a face în viața lor? Aș putea, dacă nu în Italia, să cer un post în vreo țară slavă sau germanică, mai cu seamă că nu cred să fie multă lume în România care să știe limbile pe care le cunosc eu și să aibă cunoștințele pe care le am eu despre țări, literaturi și popoare. Dar nu mă încumet, neavînd prieteni și nici măcar cunoscuți în diplomație și printre autoritățile romînești de aici și din țară. La Roma aud c'a fost numit atașat de presă un coleg al meu de universitate (dar cu vreo doi ani în urma mea), om fără nicio pregătire. Un orizont oarecum calm mi se deschisese acum trei ani, cînd, prin intervenția ministrului Suediei, fusesem numit membru la Școala Romîină din Roma. Dar mîncăii de la legație mă dădură afară în două săptămîni cu intrigării politice, cu toate că-mi venise și numirea telegrafică dela București. Acuma Școala e plină de oameni mai mult tîmpi și fără rost, unii dintre care și-au sfîrșit studiile cu rușine pe aici. Eu doctoratul în litere l-am trecut cu laudă la Roma, în vremuri grele, cu o teză despre influențele vechi franceze și italiene în poezia epică populară a slavilor meridionali. Am terminat de doi ani și filosofia (acum mă ocup mai mult de filosofie), dar doctoratul încă nu mi l-am dat; îl voiu da poate anul acesta cu o teză despre evoluția ideilor estetice în România, pe care o am în pregătire. Între timp am tradus în italienește o culegere de nuvele din opt limbi, o antologie de nuvele romînești, romanul „Uvar” al lui Sadoveanu, un roman rusesc – toate tipărite sau subț tipar –, o antologie a poeziei croate moderne care ar fi trebuit să se tipărească în România încă prin '43, o antologie de nuvele bulgare și o antologie a poeziei suedeze, pe care le am în manuscris (acestea trei din urmă în romînește), și, cu un alt romîn, opera filosofică a lui Blaga (a ieșit pînă acum un volum) și cele două piese ale lui Ciprian. Acum am în lucru traducerea unui roman american și o gramatică

descriptivă și normativă a limbii române literare scrise și vorbite, bună pentru italieni, dar și pentru români, un studiu asupra filosofiei lui Blaga, un studiu asupra limbii lui Barbu și altele.

Am ajuns la încheierea scrisorii vorbind numai despre mine și abia de-mi mai rămîine spațiu să te întreb în fugă ce mai faci, cum trăești, cum te mai împaci cu lumea, cu viața și cu știința. E adevărat, cum mi s'a spus, că ți s-a dat în sfîrșit o catedră la universitate? Tare mi'ar plăcea să fie adevărat. Răspunde-mi curînd și nu din fugă și iartă-mi scrisoarea asta cam pripită și rău încheată de reluare de legătură.

Ce mai face Pasăre? Multă voe bună, dumitale și tuturor celor cumsecade.

Eugeniu Coșeriu

[2]

București, 17 aprilie 1961

Dragă Coșeriu,

Nu mi-ai trimis nicio scrisoare din vara lui 1957 și pînă astăzi, deși eu ți-am scris în acest răsîmp. Am primit în schimb extrasele trimise și cu dedicații care dovedeau vechea ta afecțiune pentru mine. Îți mulțumesc mult pentru ele. Am constatat nu numai că, în multe privințe, ai o gândire comună cu a mea, dar cu ele am putut să-mi completez informațiile și să reiau problemele tratate de mine altădată, punîndu-mi articolele la curent și integrîndu-le în actualitate. Eu am neglijat să-ți trimit lucrările mele apărute din 1957 pînă astăzi și chiar atunci nu ți-am trimis unele lucrări mai vechi, pe care le mai aveam și le am încă în extras. Ți le voi trimite în cursul acestei luni, cel mai tîrziu în mai (printre ele, un articol despre delimitarea fondului lexical principal, care cred că te va interesa mult, deși astăzi l-aș scrie cu informație occidentală, care îmi lipsea atunci).

În scrisorile mele anterioare ți-am făcut cîteva reproșuri. Sper că nu acele reproșuri sînt cauza „tăcerii” tale. Eu te implor să-mi scrii. Cred că ești convins că nu poate exista totală unitate de vederi în știință și că este mai bine să-mi expun, în scrisorile mele, obiecțiile pe care le am de făcut lucrărilor tale, decît să înșir numai laude în care să nu cred. Nu vreau să fiu rău înțeles: tu ești unul dintre puținii lingviști cu o inteligență neobișnuită – și deci și cu spirit critic – care se ocupă astăzi cu teoria limbii în lumea occidentală. Dar îngăduie-mi mie, cel care ți-am fost, într-un fel, îndrumător în lingvistică, să-ți spun că anumite probleme n-au fost bine rezolvate de tine. Nu disprețui pe un om care a meditat o viață întregă – peste 30 de ani – la problemele de teoria limbii și a ajuns la o concepție în cele mai multe privințe deosebită de cea a contemporanilor. N-am publicat mai nimic din aceste teorii – sînt acum în epoca de definitivare a lucrărilor mele de teoria limbii –, dar asta nu e un motiv ca să crezi că n-am realizat nimic. Ce s-ar fi ales de ideile lui F. de Saussure, dacă elevii lui n-ar fi publicat *Cursul de lingvistică generală*? Sănătatea mea, în ultimii ani, a fost prea șubredă, ca să fi putut da cărți. Nici *Istoria limbii romîne*, în două volume de cîte 500 de pagini nu este gata, nici alte lucrări mari. Dar sper că, începînd din acest an, voi putea lucra din nou cum lucram altădată.

Eu continuu să cred că lingvistica occidentală este în mare parte eronată și că este nevoie ca ea să apuce pe alt drum. Tu ai făcut o serie de critici structuralismului lingvistic

apusean, dar le-ai făcut adesea în numele idealismului lingvistic italian. În special consider eronată ideea că lingvistul n-ar trebui să caute cauze, că nu va găsi cauze. Eu cred că scopurile domină limbile literare – în această privință concepția ta este perfect valabilă –; dar, când e vorba de graiurile populare sau de orice limbă din faza ei preliterară, situația se schimbă: cauzalitatea e la ea acasă. Acolo avem factori materiali, ca organele articulatorii, și cauze, exact ca în biologie. Nu ideea de cauză, ci ideea de forță este cea care trebuie înlăturată din lingvistică. Dacă vei examina fără prejudecăți realitatea lingvistică, vei ajunge la concluzia că există două lingvistici, cu principii și metode de cercetare deosebite, una a cauzalității și alta a libertății, a scopurilor. Este de altfel concepția veacului trecut și cred că trebuie să ne întoarcem la ea, bine înțeles îmbogățind-o cu tot ce un veac de gândire a câștigat în plus. Ea va permite lingvisticii occidentale să urce pe o nouă treaptă.

Dacă tu gîndești altfel, este numai pentru că ai trăit atîta vreme în mediul spiritual al Italiei contemporane, prea îmbibată de idealism. Cînd am fost în Italia, am suferit și eu, ca și tine, influența gîndirii italiene din primele decenii ale secolului al XX-lea, și trebuie să recunosc astăzi că, aproape douăzeci de ani, am identificat greșit limbajul cu arta și gîndirea, iar lingvistica cu logica, estetica, istoria culturii și istoria literaturii. Dar, în 1954, m-am scuturat de aceste erori, care au viciat gîndirea mea atîta vreme.

Eu fac un apel către tine să reexaminezi această problemă a cauzelor dezvoltărilor și stărilor lingvistice. Și fac acest apel pentru că socot că trebuie să mergem împreună în lupta cu structuralismul lingvistic contemporan, care, prin unele manifestări ale sale, se dovedește a fi o adevărată nebulă. Cred că vei putea să prețuiești mai just ideile mele, în momentul în care vei citi o lucrare a mea redactată anul trecut: *Alexandru Philippide sau Destinele lingvisticii. Dialog lingvistic și filozofic*, de circa 150 de pagini mari dactilografiate, în care mi-am expus ideile mele bine și mai documentat ca oricînd înainte și pe care sper s-o public anul acesta.

Aștept să-mi răspunzi și să-mi trimiți lucrările tale mai recente. Mulțumiri colaboratorilor tăi, care mi-au trimis și ei extrase. Dacă sînt doritori, le voi trimite și eu cîte ceva din lucrările mele. Despre *Forma y sustancia...* voi publica o recenzie în *Studii și cercetări* ale Filialei Iași a Academiei R.P.R., secția Filologie, pe anul 1961, nr. 2. Despre sincronie, voi redacta în curînd o recenzie pentru aceeași publicație sau pentru una nouă, proiectată să apară la Timișoara. Cred că e bine să propui Universității din Montevideo să ceară un schimb de publicații cu filiala Iași a Academiei R.P.R., care publică și *Studii și cercetări științifice*, seria Matematică-Fizică, seria Chimie, seria Istorie etc. În Colectivul lingvistic de acolo se găsesc foști elevi de ai mei, ca N.A. Ursu și L. Leonte. Adresa Filialei: Str. Filimon Sîrbu, nr. 7 (vechea stradă a Arcului; clădirea este aceea a vechii Academii Mihăilene, pînă în 1950, a Școlii de Arte Frumoase).

Scrie-mi dacă-ți vin publicațiile românești. Transmit doamnei Coșeriu, ca și d-lui Pisani, urările mele de bine. Scrie-mi și de copii. Fetița mea, Eudocia-Irena, este în clasa a III-a elementară și e destul de harnică și pricepută. Cu o frățescă îmbrățișare,

G. Ivănescu

**G. IVĂNESCU AND EUGENIO COSERIU –
THE MEANINGS OF A FRIENDSHIP**

ABSTRACT

A close friendship existed between the two well-known linguists. They were both related, by origin and education, to the cultural and academic milieu of Iași, but they have evolved differently, the first in a limited regional context, the second in the Western academia. The two letters attached here prove the high level of interpersonal communication between them and also provide unpublished biographical data.

Key-words: *Coseriu, Ivănescu, mailing, linguistic doctrine, Iași.*